

IZ ROPSTVA U SLOBODU

Peter Anthony Rajič, *Liberty of Religion in Croatia since 1945 and the Influence of International Law*, doktorska teza, Papinsko lateransko sveučilište, Rim 1993, 236 str.

Brojni hrvatski studenti i studentice na papinskim učilištima u Rimu u vrijeme svoga naukovanja uzimaju za diplomske, magistarske i doktorske teze građu i s područja Crkve u Hrvata. Nekad je to sociološka, katehetska ili pravna tematika, nekad duhovna, crkvenopovijesna ili teološka. Svojim radovima studenti se ne samo vježbaju u vlastitom znanstvenom čitanju i pisanju, nego svojim istraživanjima i rezultatima doprinose objektivnoj znanstvenoj grani koju obrađuju.

Tako je 25. lipnja 1993. branio doktorsku tezu na fakultetu crkvenoga prava pri Papinskom lateranskom sveučilištu u Rimu don Petar Rajič, svećenik trebinjske biskupije. Teza je pisana na engleskom a u prijevodu glasi: *Sloboda religije u Hrvatskoj od 1945. i utjecaj međunarodnog prava*. Voditelj teze bio je prof. V. Buonomo. Petar je rođen u Torontu 1959, završio je Fakultet urbanizma i javio se u bogosloviju biskupu Žaniću koji ga je poslao u Sarajevo. Poslije dvije godine svećeničke prakse u hrvatskoj župi u Torontu poslan je na studij prava u Rim. Kad je završio svoje naukovanje, Sveta Stolica uzela ga je u diplomatsku službu.

Radnja, koju je autor posvetio svojim "roditeljima i hrvatskom narodu," razdijeljena je u pet poglavlja:

Prvo (15-68) proučava glavne dokumente Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima iz 1948, o građanskim i političkim pravima iz 1966. (na snazi od 1976), o uklanjanju svih oblika nesnošljivosti i diskriminacije na temelju religije i vjerovanja iz 1981, zatim dokumente Europske konferencije o sigurnosti i suradnji, o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, uključujući slobodu misli, savjesti, religije ili vjerovanja iz 1975, bečki dokument iz 1989, kopenhagenski dokument iz 1990, parišku povelju za Novu Europu iz 1990, moskovski susret iz 1991.

Drugo poglavlje (69-104) promatra društveno-političko stanje u hrvatskim zemljama od početka Drugog svjetskog rata u vrijeme bezbožnog komunizma do njegovog pada. Opisuje sukob između države i Crkve, što se osobito očitovalo u državnom pokušaju odcjepljenja Katoličke crkve od Svete Stolice i otporu tome pokušaju. Simbol toga otpora ostaje zagrebački nadbiskup i kardinal Alojzije Stepinac. Značajno je Pastirsko pismo svih biskupa u novoj državi, 20. rujna 1945, koje je ostalo kao svjedočanstvo vremena i teška optužnica protiv nove komunističke vlasti s obzirom na ljudska prava i vjerske i građanske slobode. Raščlanjuje prvi Ustav, iz 1946. u vezi s izabranom temom, vjerskom slobodom. Iako je postavljeno načelo

odijeljenosti države od Crkve, ipak je Ustav vrlo istaknuo da je Crkva pod državom, ograničena je u svojim pothvatima, izražavanju, odgoju, itd. Crkva je, između redaka Ustava, shvaćena kao potencijalna neprijateljica (a potential enemy of the State, r. 86). S jedne strane članovima, posebno upravnom osoblju, komunističke partije zabranjuje izražavanje religioznih osjećaja, a s druge strane navodi i nagoni da samo oni koji uđu u partiju imaju siguran hod kroz društvo: u školstvu, zdravstvu, sudstvu, vojništvu, diplomaciji. Time stvara diskriminaciju prema građanima. Opći principi Deklaracije UN, nisu čak posve ni teoretski usvojeni, kamoli će biti praktično provedeni. Dotiče Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953. Komunisti su jedno pisali za UN, a drugo provodili i progonili na terenu, jer su imali svoje ideološke i političke razloge. Tako su se u Crkvi stvarali mučenici, a država nije htjela stvarati baš takve svjedoke, pa ih nije odviše fizički progonila, nego je nastojala drugim metodama k istom cilju.

Treće poglavlje (105-124) raščlanjuje slobodu religije u Ustavu iz 1963, agrarnu reformu, koja je nanijela velike nepravde Crkvi, te beogradski Protokol između komunističke vlade i Svete Stolice iz 1966. Autor uočava određenu otvorenost u ustavnim formulacijama, ali religija je i dalje ostala "privatna stvar", "opijum za narod" s posljedicama diskriminacije po vjernike u praksi. S obzirom na Protokol autor kaže: "Drugi članak Protokola govori o moralnoj poziciji Sv. Stolice s obzirom na aktivnosti svećenika i osudu političkog terorizma i nasilja. Uvrštenje ovog ustava u Protokol bilo je iskorišteno od komunističkih vlasti za njihove političke ciljeve koji su bili usmjereni protiv Crkve u Hrvatskoj, njezinih svećenika i hrvatskog naroda kao cjeline" (str. 117). Dr. Rajič nije mogao ići dalje od toga u svome komentaru i kritici, ali hrvatski katolički čitatelj - ne kažem svećenik nego obični pismeni vjernik - poželio bi također oštriji osvrt zašto su pregovarači Svete Stolice dopustili da ih komunistička vlast, koja ni javno ni tajno nije dala nikome preda se u terorizmu, osobito u nas protiv hrvatskog naroda i protiv religije i Crkve, zloupotrebljava u svoje političke svrhe. Pregovarači nisu smjeli pristati na teroristički akt jednoga M. Morače (A. Ranković je i sam tih dana padao s visokog trona svoje policijske svemoćnosti) i ostalih neprijatelja Crkve da se u jednom Protokolu nađe ovakva formula: "Sveta Stolica - u skladu sa principima katoličkog morala - ne odobrava i osuđuje svaki akt, ma od koga počinjen, političkog terorizma i sličnih kriminalnih oblika nasilja." U redu to. Da je ostalo na tome, svatko bi to razumio i naravno potpisao, jer je u skladu s katoličkom naukom. Ali zašto je trebalo dodati ovakvu indikaciju za "katoličke svećenike": "Shodno tome u slučaju kada bi Jugoslavenska vlada ocijenila da su katolički svećenici učestvovali u nekoj akciji te vrste na štetu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, i smatrala za potrebno da Svetoj Stolici ukaže na takve slučajeve, Sveta Stolica je spremna da uzme u razmatranje ta ukazivanja, radi poduzimanja postupaka i eventualnih

odgovarajućih mjera, koje Kanonsko pravo predviđa za takve slučajeve" (str. 114-115)? Katolički su biskupi pokazali koliko drže do toga Protokola time što u času njegovog potpisivanja nije bio nijedan biskup nazočan u Beogradu, pa čak ni mjesni beogradski nadbiskup. Autor u zaključku veli da su "neke važne koncesije bile dane Crkvi i obnovljeni diplomatski odnosi" (124). Ovo drugo da, ono prvo ne odviše, za sve se trebalo krvavo boriti i izboriti. Nije doduše 1966. bilo svećenika i biskupa po zatvorima kao 1946, ali je borba bila suptilnija i perfidnija.

U *Četvrtom* se poglavlju (124-160) razglaba doprinos Crkve u Hrvata formuliranju novog Ustava iz 1974. Iako su biskupi, kao i crkveni stručnjaci učinili velike napore u tom smislu, državno zakonodavstvo oglušilo se o opravdane zahtjeve Crkve. U Ustavu su ponovljene stare otrcane fraze i teze, i stavovi po kojima su komunisti imali jasno zacrtan program: ideološku borbu protiv religioznih i drugih "zabluda i predrasuda".

Peto poglavlje (161-210) prikazuje državno uređenje demokratski izabrane Republike Hrvatske nakon sloma komunističkog režima. Analizira se Ustav i Ustavni zakon o ljudskim pravima u usporedbi s prijašnjima. Naglašava se puna pravna i stvarna sloboda za Crkvu i svakog pojedinca da javno ispovijeda svoju vjeru.

U *Zaključku* (211-216) autor je sažeo rezultate svog istraživanja: "Jugoslavija je bila historijska zabluda osuđena na raspadanje zbog svoje umjetne naravi" (215). S njom su otišle i druge brojne zablude koje je ona najčešće nasilno naučavala i provodila. Crkva je dala primjer neslomive vjere u vremenu kad je progonitelj bio na vrhuncu svoje moći, ostala je vjerna Evandjelju u nevoljama i ostvarila slobodu zajedno sa slobodom drugih u demokratskom društvu utemeljenu na poštovanju osobe i međunarodnoga prava. Bilo bi mjesta u ovakvoj radnji, recimo u II. poglavlju, dotaknuti se državnog pokušaja stalaškog udruženja "narodnih svećenika" bilo "ćirilo-metodskoga" u Hrvatskoj, bilo "dobrog pastira" u BiH. Znam da ta tematika zahtijeva posebnu tezu, ali bilo bi korisno barem naznačiti opsežnu literaturu o tom neslavnom periodu odnosa države i Crkve.

Uz opsežnu *Bibliografiju* (217-236) autor je mogao donijeti i kazalo imena, koje je danas lako izvući kad je već ionako sve radio na kompjutoru.

Jedna mi misao pada na pamet na kraju ovog prikaza. Osuđuju se politički teroristički čini ako ljudi udare protiv jedne (terorističke) države. A kad država sa svojom JNA udari na mnoge narode u svojim okvirima i kad međunarodna politička zajednica gleda skrštenih ruku na sve užasne zločine, genocide, "etnička čišćenja," onda se ima dojam da, pred naletom i oružjem jačega, svi ti vrhunski dokumenti, povelje sloboda i deklaracije ljudskih prava, koje je naš autor marljivo prikupio i stručno raščlanio tražeći religijski vid na našem terenu, vrijede onoliko koliko obični papiri na kojima su napisane.

Ratko Perić